

ДИРДІН М.Є., кандидат юридичних наук,
(Національний університет державної
податкової служби України)

УДК 343.985

ТАКТИКА ПОВТОРНОГО ДОПИТУ

Розглянуто питання тактики повторного допиту в кримінальному провадженні.

я ц 4 я ц тактика; повторний допит; слідча робота.

Рассматриваются вопросы тактики повторного допроса в криминальном производстве.

я ц 4 я ц тактика; повторный допрос; следственная работа.

In this article questions are examined in relation to tactic of the repeated interrogation in criminal realization.

Keywords: *tactic; repeated interrogation; investigation work.*

Допит – найпоширеніша слідча дія. Невипадково вивченню процесуального режиму і тактики допиту присвячені численні наукові праці [1; 2; 3]. Так, з приводу повторного допиту С.В. Дегтярьов зазначає, що проведення значної кількості допитів при додатковому розслідуванні пояснюється тим, що саме дослідження часто є наслідком відмови обвинувачених і деяких свідків від своїх первинних показань, висунення ними нових версій, алібі, клопотань або заяв про застосування до них незаконних методів ведення слідства. Встановити істину в такій ситуації дійсно неможливо без проведення повторних або додаткових допитів [4, с. 335].

Категоричну думку висловив В.П. Бахін, стверджуючи, що ми не повинні ігнорувати ту обставину, коли нерідко слідчий не тільки може, але і з тактичних міркувань повинний (щоб не допустити помилку, яка ускладнить або зробить неможливим встановлення істини) планувати повторні слідчі дії [5, с. 174].

Як зазначає О.В. Лускатов, необхідність у проведенні повторного допиту може виникнути як внаслідок низької якості першого, так і з інших причин. Необхідність повторного допиту може виникнути при одержанні достовірної інформації про зміну взаємин між допитаними у справі особами, коли раніше малися припущення про надання ними помилкових показань чи замовчування відомих фактів [6, с. 158].

В.А. Жбанков зазначає, що повторний допит за певних обставин спрямований на відновлення в пам'яті нових вагомих зв'язків при повторному відтворенні певних подій і, як показали дослідження, приблизно в 40 % випадків таке відтворення повніше за первинне [7, с. 65].

Аналогічну думку висловлює і В.М. Жадан, стверджуючи, що повторні допити важко вважати негативним явищем [8, с. 101].

Повторні допити можуть мати місце, коли у кримінальній справі, що розслідується, допитуються різні учасники з суперечливою інформацією, коли слідству стають відомі нові учасники події, з'являються нові обставини у справі.

У науковій літературі наголошується, що під час аналізу показань потрібно обов'язково звертати увагу і на використання допитуваним невластивих йому виразів, формулювань, понять, які можуть свідчити про формування змісту показань під впливом зацікавлених осіб. Діагностувати помилкове визнання допомагають повторні допити. Про помилкове зізнання можуть інформувати буквально дослівне повторення первинних показань особою, що допитується, а також зворотне явище, коли підозрюваний (обвинувачений) через природний процес забування вносить у свої показання на наступних допитах все нові і нові подробиці, які нерідко суперечать тим відомостям, які були викладені ним на початку [4, с. 463].

При повторних допитах слідчий повинний звертати увагу на максимальну деталізацію подій і при цьому не забувати деталізувати часові проміжки в подіях, одночасно здійснюючи аналіз і зіставлення з іншими подіями, матеріалами, показаннями інших осіб тощо. За дрібними деталями і їх деталізацією можливо скласти умовно всю картину події.

В.К. Весельський стверджує: „максимальна деталізація показань має на меті не тільки „розширення поля” (можливостей) для їх перевірки, але і для реалізації такого тактичного при-

йому, як проведення повторного допиту. Річ у тому, що видумка на рівні деталей, по-перше, не дозволяє зберегти їх усі в пам'яті і, відповідно, при повторі буде багато розходжень, зумовлених цим, по-друге, „розвиток” обставин видуманої події досить характерний для наступних розповідей і буде добавляти новели і розходження з раніше повідомленими” [2, с. 131].

В.П. Бахін вважає, що виявлення ступеня обізнаності (знає як учасник, як очевидець, отримав інформацію з інших джерел) має значення не тільки для викриття злочинців, але і для виявлення самообмови, коли при деталізації показань той, хто обмовив себе, не може відповісти на багато питань, що характеризують обставини скоєння злочину (не може детально описати і не орієнтується в обстановці місця події, не знає послідовності здійснення дій при реалізації мети злочину) [9, с. 34-35].

Наведемо приклад. У нічній „розборці” один із шести чоловіків був убитий ножом. П'ятеро учасників цієї „зустрічі” заявили, що не мають відношення до вбивства і не знають, хто наніс ножове поранення. Наступного дня неповнолітній з цієї групи зробив заяву, що убив він, проте на запитання, як відбувалася бійка, куди, скільки і яким чином були нанесені ножові поранення, чітких відповідей дати не міг. Після цього слідчий повторно допитав останніх, повідомляючи ім'я того, хто узяв на себе провину за скоєне. Троє заявили, що не бачили, хто і як ударив ножом. Четвертий підтвердив, що бачив, як неповнолітній завдавав удари і детально охарактеризував їх кількість і зони ураження, тобто продемонстрував свою злочинну обізнаність і неознайомленість з подією неповнолітнього, який погодився узяти провину на себе. Тут слідчий не обмежився зробленим зізнанням, а приділив увагу „дрібним деталям” події, що привело до встановлення реального злочинця [9, с. 34].

Повторний допит – це поширене явище у слідчій практиці при розслідуванні будь-яких категорій кримінальних проваджень, і при його проведенні необхідно зважати на специфіку конкретних ситуацій.

Можемо виділити такі основні ситуації, коли проведення повторного допиту може бути необхідним і тактично доцільним:

- допитуваний відмовився надавати показання першого разу;
- допит був перерваний на прохання допитуваного з певних причин;
- первинний допит було проведено неякісно або неповно (неповнота показань, спотворена інформація, слідчий мав малу інформованість у справі, що розслідується тощо);
- було встановлено факт неправдивих показань допитуваного;
- раніше допитуваний бажає надати нові показання (доповнити), а також клопотання захисника про проведення повторного допиту свого підзахисного або іншої особи;
- справа розслідується іншим слідчим;
- допит осіб повторно проводиться за вказівкою керівника органу досудового розслідування, прокурора;
- відновлення зупиненого досудового розслідування;
- поява у слідчого нової (додаткової) інформації після проведення інших слідчих (розшукових) дій;
- тактичне планування наперед повторного допиту;
- слідчий не володіє достеменною інформацією або інформаційною специфікою справи, що розслідується (вивчає спеціальну літературу, нормативні акти, консультується з спеціалістом);
- виявлено суперечності в показаннях з іншими допитуваними;
- об'єднання двох і більш матеріалів досудового розслідування в одне провадження;
- виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження;
- добросовісна омана особи, що допитується;
- відновлення втраченого протоколу допиту.

Якість повторного допиту залежить від певних обставин, що мали місце при проведенні первинного допиту, а саме: від ситуації допиту, що створювала конфліктність і безконфліктність; встановлення або відсутності психологічного контакту; процес формування показань; збереження, відтворення і передачі інформації; об'єктивних і суб'єктивних чинників при первинному допиті. Далі встановлюють особову характеристику і професійні якості особи, що допитується, а саме: стать, вік, характер, вольові і професійні якості, наявність або відсутність

кримінального минулого, правова інформованість тощо.

Проведення повторних слідчих дій у конкретних ситуаціях не вимагає екстреності. Тому підготовка до повторного допиту повинна включати такі позиції:

- повторно вивчити і проаналізувати матеріали досудового розслідування;
- визначити обставини, що необхідно з'ясувати, підготувати питання, на які необхідно отримати відповіді;
- прогностичним шляхом оцінити, як відреагує особа на те або інше питання (доказ), передбачити варіанти своїх аргументів, якщо особа, що допитується, спробує спростувати наявні докази;
- забезпечити раціональне проведення повторного допиту (коли, де і як провести його з позиції економії часу і сил, які технічні засоби необхідно використовувати);
- вивчити психологічні особливості особи, що допитується, її морально-вольові якості;
- визначитися з позиціями щодо найбільш ефективного використання тактичних прийомів і послідовності їх застосування;
- за необхідності отримати консультацію у колег по роботі, начальника, прокурора, експерта;
- за необхідності вивчити спеціалізовану літературу, відомчі інструкції і розпорядження, пов'язані зі специфікою справи, яка розслідується, проконсультуватися у спеціалістів, а якщо необхідно, то забезпечити їх присутність при повторному допиті.

Для зняття напруженості, викликані повторним допитом, слідчий повинний виконати попереджувальні дії, зокрема вибачитися за відрив від роботи, відпочинку. Коли це можливо, необхідно пояснити причину виклику особи на повторний допит, а також підкреслити те значення, яке надається його показанням, і їх важливість у процесі розслідування [83, с. 109]. Слідчий не повинний „боятися” вибачитися, попросити, запропонувати допитуваному. Такий підхід слідчого до особи, що допитується, приведе до встановлення довірливих стосунків, налагодження позитивного психологічного контакту, що дасть позитивний результат при повторному допиті та в подальшій співпраці.

Повторний допит може проходити в повній обізнаності особи, що допитується у кримінальному провадженні. Слідчому потрібно особливо поставитися до проведення повторного допиту, приділити максимальну увагу дрібним обставинам у справі, які не були вивчені з певних причин та обставин раніше, змінити тактику допиту, зібрати нові докази.

При проведенні первинних і повторних допитів слідчий використовує відповідні тактичні прийоми і методи. Перед тим як приступити до повторного допиту, слідчий повинний проаналізувати матеріали попереднього допиту, виявити прорахунки і допущені помилки. При повторному допиті, виходячи зі слідчої ситуації, слідчий повинний грамотно використовувати загальновідомі тактичні прийоми, такі як „психологічні пастки”, „бесіда”, „раптовість”, „вести свою гру”, уміння слідчого „підставитися”, „відвернути увагу”, „швидкий темп допиту”, „повільний темп допиту”, заманити в „розставлені сіті”, вміло використовувати висновок експерта тощо. Використання слідчим „слідчих пасток” на повторних допитах матиме якісний результат.

Наприклад, пред'явлення на повторному допиті висновку експерта дозволить спростувати версію особи, що допитується, яка була висунута ним раніше. Маніпулювання соціально-позитивними рисами особи, що допитується, при повторному допиті, як правило, дозволить розговорити його, якщо він раніше не притягувався до кримінальної відповідальності. Швидкий чи повільний обраний темп при повторному допиті не дозволить особі, що допитується, детально обдумувати відповіді. Ефект раптовості при повторному допиті матиме несподіванку для особи, що допитується, при появі нових фактів. Психологічні пастки при повторному допиті дозволять розговорити особу, що допитується.

Наведемо приклад. Підозрюваний у здійсненні крадіжки наполегливо заперечував свій злочин. До наступного допиту слідчий знайшов один з аналогічних, рідкісних викрадених предметів і помістив його на сейфі свого кабінету (у зоні огляду особи, що допитується). Він накрив його газетою, але так, щоб можна було розгледіти цей предмет. Запросивши підозрюваного, слідчий почав детально розпитувати його про попередню судимість, заняття після відбуття

покарання, його зв'язки і таке інше, не піднімаючи питання про крадіжку. Підозрюваний весь час кидав погляди у бік сейфа, відповідав на питання зі зволіканням, односкладово, а потім сказав: „Досить про це”, – і детально розповів про здійснення крадіжки, зокрема про місцезнаходження викраденого, де, зрозуміло, „пред'явлений” предмет ще не був знайдений. Якби підозрюваний сам не заговорив про „викрадений предмет”, то прийом слідчого не вдався б [9, с. 35-36].

У кожній ситуації потрібно прогнозувати умовну характеристику дії на повторному допиті із застосуванням відповідних тактичних прийомів і комбінацій. Необхідно пам'ятати, що слідчий уже використав на першому допиті певний тактичний прийом, тому використовувати його повторно, можливо, недоцільно. До вибору тактичних прийомів потрібно підходити виключно з позиції тактичної обґрунтованості та доцільності. Вибір тактичного прийому і відповідних комбінацій при повторних допитах залежить також і від характеру скоєного злочину та особи, що допитують.

Крім того, при повторних допитах можуть бути присутні треті особи, які можуть впливати на тактику проведення. Такими особами можуть бути: помічник слідчого, інший слідчий, прокурор, експерт (спеціаліст), адвокат.

Присутність помічника, іншого слідчого, прокурора, експерта (спеціаліста) сприятиме тому, що ці особи відмітять щось нове в сказаному особою, що допитують, критично оцінять отриману інформацію, вкажуть на поведінку цієї особи, нададуть додаткову інформацію слідчому для роздуму. При цьому можуть бути і негативні моменти: молодий слідчий, не маючи певної професійної майстерності, проявляє страх, допускає помилки, побоюватиметься показати свій непрофесіоналізм перед зазначеними особами. Тому в конкретних ситуаціях необхідно запрошувати цих осіб для підвищення результативності повторної роботи.

На повторних допитах слідчому потрібно активно використовувати допомогу спеціаліста. Наведемо приклад. На повторний допит інженера з техніки безпеки шахти, де відбувся обвал, що призвів до людських жертв, слідчий запросив досвідченого спеціаліста в даній сфері. Підозрюваний, що раніше надавав неправдиві показання, назвав дійсну причину обвалу, до якої він був причетний [9, с. 32].

Вважаємо допустимим проведення повторного допиту іншим слідчим, який доцільно (необхідно) проводити в таких випадках:

1) коли під час розслідування, зокрема при проведенні первинного допиту, між слідчим і допитуваним не був встановлений психологічний контакт. Заміна слідчого, який проводив первинний допит, може сприяти отриманню важливої доказової інформації під час повторного допиту. Про те, що зазначений психологічний чинник важливий для результатів повторного допиту, свідчать такі дані: при опитуванні засуджених, що відбувають покарання, з-поміж тих, які визнали себе винними, 92 % зазначили, що слідчий зумів встановити з ними контакт; 54 % засуджених заявили, що не визнали себе винними, негативно відізвилися про слідчого, зазначили про його невміння налагоджувати стосунки з обвинуваченими та звернули увагу на неправильність поведінки і навіть неохайність в одязі [10, с. 120-121];

2) коли до моменту повторного допиту отримані важливі звинувачувальні докази, а особа, що допитувалася на попередніх допитах, проведених одним і тим самим слідчим, наполегливо заперечувала свою причетність до скоєння злочину. У разі реалізації цієї рекомендації особа, що допитується, яка раніше наполегливо заперечувала свою причетність до скоєння злочину, психологічно легко визнавала помилковість своїх показів, „капітулює” не перед слідчим, з яким вона тривалий час перебувала в умовах протистояння [10, с. 121-122];

3) коли слідчому не вистачає професійних навичок проведення допиту в розслідуванні тяжких злочинів і злочинів, скоєних організованими групами.

Необхідно враховувати й особисті якості окремих категорій осіб, що допитуються. Як показує слідча практика, рецидивісти, що посідали у кримінальному світі певне становище, частіше визнавали помилковість раніше даних показань, якщо повторний допит проводився керівником слідчої групи, начальником слідчого відділу або прокурором. Додатковим стимулом для визнання провини в даному випадку виступало психологічне виправдувальне мотивування – я був вимушений поступитися „рівній стороні” [10, с. 122].

Коли в допиті бере участь захисник, тактичний ризик збільшується. Слідчому потрібно

спостерігати за поведінкою, мімікою, жестикуляцією, манерами поведінки адвоката при допиті підозрюваного чи обвинуваченого. Спостережливість слідчого дозволить визначити правильність своїх дій. При повторному допиті за участю захисника слідчому необхідно враховувати тактику і професіоналізм адвоката.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що тактика повторного допиту у кримінальному провадженні дає значні результати у розслідуванні злочинів та є одним із найефективніших процесуальних механізмів пошуку істини.

Список використаної літератури:

1. Бахин В.П., Когамов М.Ч., Карпов Н.С. Допрос на предварительном следствии (уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы). – Алматы, 1999.
2. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 1999.
3. Полищук Д.А. Тактико-психологические особенности допроса при расследовании преступлений, совершаемых преступными сообществами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – М., 2000.
4. Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики / Под ред. проф. В.Д. Грabcоского, доц. А.Ф. Лубина. – Н. Новгород, 1995.
5. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002 гг.). – К., 2002.
6. Лускатов О. В. Розслідування нерозкритих злочинів минулих років: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Х., 2005.
7. Жбанков В.А. Криминалистические средства и методы раскрытия неочевидных преступлений: Учеб. пособие. – М., 1987.
8. Жадан В.Н. Повторные следственные действия: процессуальная форма, организация и тактика их производства при расследовании преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Н. Новгород, 2006.
9. Бахин В.П. Тактика – профессионализм и мастерство в общении: Учеб. пособие. – К., 2006.
10. Ульвавчева И.И. Повторные следственные действия (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Воронеж, 2005.

Надійшла до редакції 09.11.2012

КЕРЕВИЧ О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
(УМВС України в Черкаській області)

УДК 343.132

ІНСТИТУТ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА НОВИМ КПК

З'ясовано сутність інституту «негласних слідчих (розшукових) дій» за новим кримінальним процесуальним законодавством, визначено його співвідношення з поняттям слідчих (розшукових) дій, проаналізовано процесуальні та організаційні особливості їх проведення.

я ц я ц негласні слідчі (розшукові) дії, слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, оперативні підрозділи, слідчий, прокурор, постанова, оперативно-розшукова діяльність.

Определяется сущность института «негласных следственных (розыскных) действий» в соответствии с новым уголовным процессуальным законодательством, а также соотношение с понятием следственных (розыскных) действий, анализируются процессуальные и организационные особенности их проведения.

я ц я ц негласные следственные (розыскные) действия, следственные (розыскные) действия, уголовное производство, оперативные подразделения, следователь, прокурор, постановление, оперативно-розыскная деятельность.

The essence of the institute "undercover investigative (detective) action" on the new criminal procedural law is defined by its relationship with the concept of investigative (detective) actions analyzed procedural and organizational features of their conduct.

Keywords: covert investigative (detective) actions, investigative (detective) actions, criminal proceedings, operational units, investigator, prosecutor, regulation, operational-search activity.

